

Kitap Değerlendirmesi:

Nüzûl-u İsa (a.s.) Meselesi

M. Zâhid el-Kevserî, *Nüzûl-u İsa (a.s.) Meselesi*, çev. Abdulkadir Yılmaz, Ravza yay., II. Baskı, İst. 2012, 134 Sayfa
ISBN 978-605-5634-19-3

MEHMET ŞAŞA

ARŞ. GÖR., KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ.
mehmetsasa@kilis.edu.tr

Son dönem Osmanlı âlimlerinden Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin (v. 1951) kaleme aldığı, Abdulkadir Yılmaz tarafından tercüme edilen eser, modernist düşüncenin temsilcilerinden Mahmut Şeltut'un Nüzûl-u İsa meselesindeki görüşlerini tenkit ettiği *Nazratun 'Abira fî Meza'imi Men Yunkiru Nuzule İsa Kable'l-Ahira* isimli risalesidir. Eser Nüzul-u İsa meselesine ilişkin olarak klasik dönem İslâm ulemasının düşüncelerini yansıtmaması bakımından, konuyla ilgili önemli bir eserdir. Kitabın tanıtımında Kevserî'nin görüşlerine yer verilmiş, söz konusu görüşleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmamış, okuyucunun eser hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmıştır.

Kevserî, öncelikle eserin öyküsü hakkında bilgi vermektedir. Buna göre, İngiliz işgal ordusunda subay olarak çalışan bir Kâdiyânî olan Abdulkerim Han tarafından, Ezher Üniversitesi Rektörlüğüne şu sorular sorulmuştur: "Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i mutahharaya göre Hz. İsa diri midir? Hz.

İsa'nın diri olduğunu inkâr eden bir Müslüman hakkındaki hüküm nedir? Onun ikinci defa dünyaya döneceği farz olunduğu takdirde buna inanmayan kişi hakkında hüküm nedir?”. Bu sorular üzerine zamanın Ezher rektörü Muhammed Mustafa el-Merâğî, bu fetva talebini Şeyh Mahmut Şeltut'a havale etmiştir. Şeyh Şeltut da, bu konuda fetvasını¹ açıklamıştır.

Şeyh Şeltut'un fetvasına başta Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere birçok İslam âlimi reddiye yazmıştır. Reddiye yazarlardan biri de Muhammed Zâhid el-Kevserî'dir. İşte onun Nazratun Âbira adlı bu eseri, Şeltut'un söz konusu fetvası ve bu fetvasını müdafaa niteliğinde yazdığı beş makaleye² bir reddiyedir. Kevserî, reddiyesinin planını mezkur makalelere göre kurmuştur. Dolayısıyla bu eser, beş ana başlıktan oluşmaktadır. Her bir başlıkta da sırasıyla Şeltut'un makaleleri ele alınmış ve irdelenmiştir. Bununla beraber Nüzul-u İsa meselesi, genel itibariyle söz konusu beş makale içerisinde dağıtılarak ele alınmıştır.

Yazar, bu eserinde ilk olarak kendilerini tecdit yolunda addeden ve her türlü tecdidin İslâm'ın şanını yücelttiği zannına kapılanları eleştirmekle işe başlamıştır. Dolayısıyla o, her tecdidin değil, ancak fayda sağlayacak, dinî sapma ve ahlakî çözümlenin sebeplerini ortadan kaldırmak suretiyle toplumu ıslah edici tecdidin faydalı olacağını özellikle vurgulamıştır. Bununla beraber İslâm'ın ilk yıllarından günümüze kadar tevarüs edilen itikadî ve amelî hükümleri, yeniden düzenleyip değiştirmek suretiyle bu ümmetin dinine ilişmenin, -üstelik bunu bazen “ıslah” bazen de “tecdit” adı altında yapılmasının- asla bir hayır vesilesi olmayacağına dikkat çekmiştir. Zira ona göre dinin itikadî ve amelî hükümleriyle oynanması, Ümmet-i İslâm'ı yüceltmez; aksine başını öne düşürür; itikadî, amelî ve ahlakî çözümlenin acısını tattırır.

Kevserî, yukarıda beş makale diye bahsetmiş olduğumuz sorunlardan birincisini, “Nüzûl-u İsa Meselesinden Usanmadılar mı?” başlığıyla ele almıştır (s.17-34). O, Nüzul-u İsa konusunda ümmetin icma ettiğini, fakat Şeyh Şeltut'un bu meselede hak ehlinin yolundan ayrıldığını ve onun İslâm'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar ümmetin tamamını ceahletle suçladığını nakletmiştir. Zira o, Şeltut'un Kur'an, Sünnet ve icma ile te'yid

¹ Onun fetvası kısaca şu şekildedir: Müslümanların genel olarak inandığının aksine, Hz. İsa'nın diri olarak göğe kaldırıldığını ve âhir zamanda yeryüzüne ineceğini reddetmiştir.

² Şeltut'un er-Risâle Dergisinde yayımlanmış olan söz konusu makaleleri şunlardır: 1) Nüzûl-u İsa; 2) el-Akîdetü'd-Diniyye ve Tarîku Subûtiha; 3) Âyetân; 4) es-Sünne ve Subûtu'l-Akîde; 5) el-İcma ve Subûtu'l-Akîde.

edilen Sahabe, tabiin; Fıkıh, Hadis, Tefsir ve Tevhid (Kelam) imamlarının tamamının aksine hareket ettiğini ifade etmiştir.

Müellife göre “tevatür derecesine ulaşacak şekilde her tabakada râvileri çok olan bir haberin senedi, cerh-tadil ölçülerine tâbi değildir” hükmü, Hadis ilmi otoriteleri arasında ittifakla kabul edilmiş olan bir olgudur. Yine bu tarz bir hadis için “müncebir zayıf”³tır, “hasen”dir ve “sahih”tir gibi verilen hükümler, sadece muayyen bir sened ve rivayet hakkındadır. Eğer bir hadis –örneğin- otuz sahabeden, her tabakada tevatür derecesine varacak kadar çok yoldan rivayet edilmişse, sened ve rivayetlerinin toplamına bakarak tevatür derecesine vardıktan sonra, artık o tariklerin tek tek ele alınıp kritik edilme aşamasını çoktan geçmiş olduğu anlaşılır. Nüzul-u İsa hakkında gelen rivayetlerin kırk tanesi sahih ve hasen, geri kalanları da müncebir zayıf olan yetmiş hadis gelmiştir.⁴

İkinci sorun olarak “Dinî Akide ve Bunun Sübut Yolu” konusunu (s.35-50) ele alan Kevserî, Şeltut’un inanılması zorunlu olan şeyler hakkındaki görüşünü eleştirmektedir. Zira Şeltut’un “ulemanın aklı ve ilmî meselelerdeki ihtilafı –tekfir bir yana, dalalet ve fıskâ nispet edememe hususunda- tıpkı fâkihlerin amelî meselelerdeki ihtilafı gibidir” şeklindeki görüşünü nakleder. Bu bağlamda Şeltut’a göre inanılması gereken yegâne şey, tüm inanç sahiplerinin üzerinde ittifak ettiği hususlardır. Böylece fırkalar arasında ihtilaflı olan meselelerde herkes –kimseden bir kınama ve azar işitmeden- istediğine inanmakta özgür olur. Halbuki Hak ehline göre Kur’an ve Sünnet’in kabul etmediği bir itikada itibar edilmez. Bununla beraber Kevserî, itikatta amelî meselerde olduğu gibi her iki tarafın isabet ettiği düşünülemez. Zira bu aklen imkansızdır. Çünkü Kur’an’ın bir anda hem kadîm hem de mahluk olması mümkün değildir. Rü’yetin hem muhal, hem mümkün olması düşünülemez. Ma’siyetin, hem Allah’ın iradesiyle hem de O’nun iradesi dışında gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla itikadî meselelerdeki ihtilaf, fer’î meselelerdeki ihtilaf gibi değildir. Bunun böyle olduğuna dair, seleften bu güne bütün hak ehli ittifak etmiştir. Ne var ki akâid âlimleri, üzerinde ihtilaf edilip tartışılması tehlikeli olan ve olmayan meseleleri kitaplarında açıklığa kavuşturmuşlardır.

Bu makalede nakledildiğine göre Şeltut, süneti birkaç kısma ayırmıştır. Yazara göre onun bu taksimine bakıldığında, –çok az bir kısmı hariç- sün-

³ Genel olarak diğer tarikleriyle desteklenmiş (takviye edilmiş) hadislere denilmiştir.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Muhammed Enver Şah el-Keşmirî’nin, *et-Tasrîh bimâ tevâterâ fî nüzûli’l-Mesîh* eserine bakılabilir.

netin vahiy ile bir bağlantısı yoktu. Böylece sünnetlerin çoğu, -itikadî konular bir yana- amelî konularda bile delil olma özelliğini kaybetmiş oluyordu. Bununla beraber ona göre naklî delillerin yakîn ifade etmesi hususunda ihtilaf olduğu için lafzî/naklî delillerden akide (itikadî esas) elde edilemez. Dolayısıyla bu zata göre, “amelî konularda sünnetin büyük çoğunluğu delil olma özelliğini nasıl kaybetmişse, Kur’an da itikadî konularda delil olmaktan çıkmıştır” şeklinde bir sonuca varmak mümkündür.

Müellif, yine bu bölüm altında Şeltut’un, “aklî delillerin, ulemanın ittifakıyla yakîn ifade ettiğini ve istenilen imanı meydana getirdiği” şeklindeki görüşü ileri sürdüğünü nakletmiştir. Buna göre akidenin yegâne kaynağı, aklî delillerdir. Zira naklî/lafzî delillerin yakîn ifade etmesi ihtilafıdır. Dolayısıyla üzerinde ihtilaf bulunan lafzî/naklî delillerden akide elde edilemeyecektir. Kevserî, bu düşünceye karşı çıkarak, lafzî/naklî delilin, aynı konuda birçok tarikten vârid olmuş ve kendisini destekleyen hâricî bazı karinelere varlığı durumunda, yakîn ifade edeceğini nakleder. Cumhur ulemanın da bu görüşte olduğunu ifade eder. Hatta ona göre sadece aklî delillere dayanarak şeriat ilmi hakkında konuşmak, bid’at ve dalalettir. Zira Kelam ilminde asl olan, Kur’an ve Sünnet’e tutunup heva ve bid’atten kaçınmaktır. Tek başına aklî delil ise, Müslüman olmayanlara karşı kullanılabilir.

Yine bu bölümde Kevserî, Nüzûl-u İsa ile ilgili hadislerin mütevatir seviyesine ulaştığını, hatta bu konuda icma olduğunu savunan âlimlerin bulunduğunu nakletmiştir. Bununla beraber ona göre bu mesele, “istitâat”, Halku’l-Kur’an” gibi üzerinde tartışmaların cereyan ettiği konulardan olmayıp, doğrudan Şeriatın nassları ile sabittir. Ancak sahih haber-i ahadler, kimi insanlarda kesin itikad meydana getirebiliyorken, bazen ilmî burhanlar bile kimilerinde itikad oluşturmayabilir. Zira o, “haber-i vâhid -her ne kadar ilmi/yakînî bilgiyi gerektirmese de- kalbin amelinden ibaret olan itikadî gerektirebilir” şeklindeki görüşü nakleder. Mesela kimi insanlar, -Sahih-i Buharî’den- tek bir hadis duyduğunda, Hz. İsa’nın nüzulüne itikad ederken, kimileri ise kendisine Sahihlerden, Sünenlerden, Müsnedlerden, Câmi’lerden ve diğer hadis kitaplarından yetmiş hadis bile okunsa -ki bu sayıdan çok daha azıyla bile tevatür hâsıl olabilir- buna itikat etmezler.

Üçüncü olarak “Hz. İsa’nın göğe kaldırılması ve nüzulü hakkındaki ayetler” konusunu (s.51-72) ele alan Kevserî, bu konudaki nassların “zâhir”⁵

⁵ Kevserî’ye göre Zâhir nass veya lafız, delalet ettiği iki manadan birine -kendisinden yahut bir delilden kaynaklanarak- delaleti ağır basan ve itibara alınmasını gerektirecek bir neden olmadığında tercihe şayan olmayan diğer manası yok hükmünde olan lafızdır.

olmakla beraber kat'i olduğunu ifade etmiştir. Ona göre “zâhir” lafzın zannîliği, ancak başka ihtimale delalet eden bir karinenin var olması durumunda söz konusu olur. Zannî olan zâhir lafızlar, aynı manada birbirini desteklediğinde o manaya dair bir katiyet meydana gelir. Nitekim zan ifade eden ahad haberlerde de durum böyledir. Yani birbirini destekleyecek şekilde aynı manada vârid olan haberler, o ortak manada bir yakîn oluşturur. Bununla beraber zâhir lafız için, mutlak anlamda kat'idir veyahut zannîdir denemez. Kısacası “delillerin çokluğu” ve “başka bir ihtimalin varlığına delalet eden bir şeyin bulunmaması” sebebiyle nüzul ve ref' meselesinde vârid olan zâhir nasslar kat'idir.

Kevserî'ye göre “ve kesin olarak onu öldürmediler; bilakis Allah onu (İsa'yı) kendisine yükseltmiştir” mealindeki ayetten⁶ hareketle Hz. İsa'nın hissî/bedenî olarak yükseldiğini ifade eder. Bununla beraber bu yükselmenin mecaz olma ihtimalinin delilden yoksun olduğunu nakleder. O, “Allah onu kendisine yükseltmiştir” mealindeki ayeti⁷ de bu görüşüne delil olarak getirir. Hatta o, bu ayette mecaz ihtimalini tamamen ortadan kaldıran birçok karine olduğunu ifade edip, o karineleri şöyle sıralar:

1. Bu ayetin sıyaki, Yahudilerin Hz. İsa'yı öldürdükleri şeklindeki sözlerini, gerçekte Hz. İsa'nın benzerini öldürdüklerini beyan etmek suretiyle iptal sadedindedir. Hz. İsa'nın şahsının Yahudilerden kurtarılması ise, ancak hissî/bedenî yükselmeyle olur. Ayrıca bu şekilde “بَلَّ” sözünün öncesi, sonrası ile uyumlu hale gelmiş olur. Buna karşın makamın yükseltilmesi ise, öldürme işiyle çelişki teşkil etmez. Nitekim nice yüksek makam sahibi peygamber öldürülmüştür. Dolayısıyla “makamın yükseltilmesi” ile “öldürme işi” arasında bir tezat bulunmadığı için, bu ikisi arasına “بَلَّ” edatının gelmesi sahih olmaz.

2. Buradaki yükseltmeyi, “makamını yükseltmek” anlamına yormanın buraya özgü ve uygun düşecek açık bir izahı yoktur; zira ulu'l-azm peygamberlerin tamamının makamı her daim yüksektir.

3. Bir şahsın yükseltilmesiyle ilgili olarak “Allah onu yükseltti” ifadesinin “الي” harf-i cerrine bağlanması, buradaki yükseltmeyi, “makamını yükseltti” anlamına yormak suretiyle mecazî anlamı kastetme ihtimalini ortadan kaldırır. Zira “makamını yükseltme” manası, kendisine bir nihayet/varış noktası zikredilmesine ters düşer. “الي” lafzının mütekelim zamirine dâhil

⁶ Âl-i İmrân 3/55.

⁷ Nisa 4/158.

edilmesi ise, “şereflendirmek amacıyla izaf etmek” kabilindedir. Buna göre ayetin anlamı “gökyüzüme ve meleklere yanına” şeklindedir.

4. “Makamını yükseltmek” manası sadece Hz. İsa’ya mahsus değildir ki, Allah bu şekilde ihsanda bulunduğunu burada özellikle zikretsin; bilakis (makamını yükseltmek şeklindeki) bu ihsan, hem Hz. İsa’yı hem de diğer bütün peygamberleri, hatta bütün iyi ve hayırlı kulları kapsar.

5. Buradaki yükseltmeyi, -Şeltu’un da ifade ettiği gibi- muzafını hafzetmek suretiyle “ruhunu yükseltmek” anlamına yormak, Hz. İsa’ya mahsus bir iş değildir. Üstelik hazif, normalin aksi bir durumdur. Dolayısıyla buradaki “yükseltmek”, bizzat “şahsını yükseltmek” anlamında olup, hem ruhu hem de cesedi kapsamaktadır. Bununla beraber Kevserî’ye göre buradaki yükseltmeyi hiçbir müfessir “makamını yükseltmek” veya “sadece ruhunu yükseltmek” anlamına yormamıştır. Bunun sebebi olarak da, buradaki ayetin “hissî/fizikî/bedensel yükseltmek” anlamına kat’i delaletinin gayet açık olmasını gösterir. Ayrıca “Muhakkak ki seni vefat ettirecek olan Benim ve seni kendime yükselteceğim” mealindeki ayetin⁸ de, “hissî/bedenî yükseltme” hususunda kesin bir nass olduğunu ifade eden Kevserî, “ileyye” ifadesinin, “makamını yükseltmek” şeklinde anlamaya engel teşkil ettiğini nakleder.

Kevserî’ye göre bu gerekçelerin hepsi, Hz. İsa’nın yükseltilmesi ve nüzülü ile ilgili vârid olmuş tevâtür derecesindeki rivayetlerden hareket edilerek ortaya çıkarılmış gerekçelerdir.

Müellife göre, “Müteveffî” kelimesinin sözlükteki asıl anlamı “kabzetmek” ve “almak” olan “et-teveffî” kökünden gelmektedir. Bu kelimenin “can almak” anlamının mecâzî olduğunu ifade eden Kevserî, bu görüşünü Zemahşerî’nin *Esâsu’l-Belâğâ*⁹ eserine dayandırmaktadır. Dolayısıyla ona göre söz konusu ayetin anlamı, “ben seni yeryüzünden alıp gökyüzüne yükselteceğim” şeklindedir. Bu durumda ilgili ayet aynı zamanda Hz. İsa’nın diri olarak göğe yükseltilmesi hususunda da nass olup, mecaz anlama hamletme ihtimali delilden yoksundur. Dolayısıyla ayetin delaleti, bu anlamda kat’iliği üzere bâkidir. Bununla beraber bir ayette “et-teveffî” kelimesinin mecaz anlamı da kabul edilse bile, diğer ayetlerle beraber değerlendirildiğinde, “hissî/bedenî yükselme” ve “ölüm olmaksızın almak” anlamında delaleti kat’i olur. Aynı şekilde “Müteveffî” kelimesinin, ism-i fâil olarak gelmesi, ilginçtir. Zira Arap dilinde ism-i fâil, şimdiki zamanda

⁸ Al-i İmran 3/55.

⁹ Zemahşerî, Cârullah, *Esâsu’l-Belâğâ*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1994, s.684.

hakikat, gelecek zamanda mecaz ifade eder. Bu kelimeye hakiki anlam verilirse, anlamı “ben seni şimdi öldüreceğim” şeklinde olur ki, bu Yahudilerin maksadına uygun düşer. Halbuki Kur’an, bunu açıkça reddetmiştir. O halde “gelecek zaman” manası verilmek suretiyle, Hz. İsa’nın yeryüzüne nüzulünden sonraki zaman dilimine tekabül etmektedir.

Yine yazara göre “et-teveffi” kelimesine, günümüze bakarak akla gelen ilk mananın “ölüm” olduğu görüşün, pek tutarlı bir görüş değildir. Zira ona göre o dönemde “et-teveffi” kelimesinin anlamı ölüm olsaydı, “Allah, ölümleri esnasında canlarını alır” ayetinde¹⁰ geçen “ölümleri esnasında...” ifadesi manasız olurdu. Halbuki Allah, kelimasında gereksiz veya manasız bir şey bulunmasından münezzehtir. Bununla beraber Allah’ın kitabı tefsir edilirken bu günün değil, Kur’an’ın iniş dönemindeki konuşma dili esastır. Yani “et-teveffi” kelimesinin “ölüm” manasına hamledilmesi, kelimeyi vaz’ edildiği anlamdan çıkartmaktır. Dolayısıyla bu kelimenin de sonraki dönemlerde değişime uğrayarak “ölüm” anlamına dönüşmesi, bu mananın Kur’an’ın nüzülü esnasında sahabe arasındaki konuşmalarda, lafızdan anlaşılan o mana olmasını gerektirmez.

Kevserî, bu bilgilerin yanında Hz. İsa’nın ölüp, göğe yükseltildiğine dair görüşün, hem rivayet hem de dirayet açısından desteklenmeyen ve zayıf bir görüş olduğunu ifade edip, bu görüşünü birçok müfessirin ve düşünürün eserlerinden nakillerde bulunarak delillendirmiştir. Bununla beraber ona göre Hristiyanlar da, Hz. İsa’nın öldükten sonra göğe yükseltildiğini savunmuşlardır.

Müellife göre, “Sen ne zaman ki beni teveffi ettirdin...” mealindeki ayetinin¹¹ de, “ne zaman ki sen beni göğe yükseltmek suretiyle alınca...” anlamındadır. Cumhur ulemanın da bu görüşte olduğunu nakleder.

Hz. İsa’nın nüzulüne delalet eden ayetlerden biri olarak ileri sürülen “ve Ehl-i Kitap’tan hiç kimse yoktur ki, ölümünden evvel ona iman edecek olmasın” mealindeki ayetindeki¹² “به” ve “موته” kelimelerindeki zamirlerin Hz. İsa’ya râci olduğunu ileri sürerek, bu görüşünü bazı rivayetler¹³ ve ulemanın görüşlerini getirerek gerekçelendirmiştir. Diğer bir ifadeyle ona göre bu zamirlerin Hz. İsa’ya râci olduğu hususunda hem rivayet hem de dirayetin birbirini desteklediğini ifade etmiştir.

Müellif, Nüzül-u İsa’ya delalet eden “muhakkak ki o, kıyamet için bir

¹⁰ Zümer 39/42.

¹¹ Maide 5/117

¹² Nisa 4/158.

¹³ Buharî, Enbiya, 50; Müslim, İman, 71.

alemdir” ayetindeki¹⁴ “اِنَّ” ibaresindeki zamirin de, Hz. İsa’ya râci olduğunu ifade ederek, bu ayetin Nüzul-ü İsa’ya delalet ettiğini ileri sürer. Bu görüşüne de bir takım hadisleri¹⁵ delil getirir.

Kısaca ona göre, Nüzul-u İsa’ya delalet eden ayetler, Hz. İsa’nın diri olarak göğe kaldırıldığını ve âhir zamanda yeryüzüne ineceğini kesin olarak ortaya koymaktadır. Bu hususta delilden neşet etmeyen hayalî bir takım ihtimallere itibar edilemez. Konuyla ilgili hadisler ise, mütevatir derecesinde olup, seleften halefe bütün ümmet bu hadisleri alma ve bildirdikleri hususu en eski devirlerden günümüze kadar, itikad kitaplarına kaydetmişlerken, nasıl olur da bu hususta en ufak bir şüpheye yer kalabilir?

Müellifin ele aldığı dördüncü mesele ise, “Sünnet ve Akidenin Sübûtu” konusudur (s.72-100). Bu konuyu da Hz. İsa’nın nüzülü bağlamında ele almıştır. Bu bağlamda Nüzûl-ü İsa’ya dair olan nassların, kat’i olduğunu, ümmetin imamlarının ve âlimlerin asırlardır bu anlayışı takip ettiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Hz. İsa’nın diri olarak göğe kaldırıldığını, kıyametten önce de yeryüzüne ineceğini savunmuştur.

Müellife göre Hz. İsa’nın diri olarak göğe yükselişini inkâr görüşünün mutlak anlamda Mu’tezile’ye nispet edilmesinin, kolayca kaçmak (tesâhül) olduğunu ileri sürer. O, bu inkâr görüşünün, yalnızca şaz görüşlerinin çokluğuyla tanınan Cübbâ’î’ye ait olduğunu ifade eder. İşte onun bu görüşlerinden biri de “haber-i vâhidi delil almanın, aklî olarak câiz olmadığı” fikridir. Ne var ki yazar, böyle bir kişiye ait görüşlerin, bir topluluğa/ekole nispet edilmesinin doğru olmadığına değinmeden geçmemektedir. Zira Zemahşerî’nin, Hz. İsa’nın göğe yükseltilmesini ve nüzulünü uzun uzadıya anlattığını ifade eder.

Müellife göre “haber-i vâhid, yalnızca amel ifade eder” görüşünü savunanlar, hem âzâların ameline hem de “itikattan ibaret olan kalbin amel”ini de içine alan ameli kastetmişlerdir. O, ümmetin tamamının, ahad haberlerin doğruluklarının kat’i olduğunu kabul ettiğini ve karinelerle desteklenmiş olan ahad haberlerin ilim bildireceğini ifade eder. Diğer bir ifadeyle cumhur ulema, ahad haberin kalbin ameli olan itikadı da ifade ettiği noktasında ittifak etmişlerdir. Haber-i ahadın amel ifade etmesi ise kat’idir ve ittifakla akide ifade eder. Ne var ki bir akide meselesinin haber-i vahidle sabit olması, daha başka delillerle sübutuna aykırı değildir.

¹⁴ Zuhruf 43/61.

¹⁵ Hz. Peygamber, bu ayet için “(Bu), Meryem oğlu İsa’nın kıyametten önce nüzulüdür”. İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 228, (No:6817)

Müellife göre Hz. İsa'nın nüzülü konusundaki hadisleri, haber-i ahad farz edirse bile, bunlar Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettiği ve hiç kimsenin hadis ilmi açısından eleştiriye tâbi tutmadığı rivayetlerdendir. Konuyla ilgili hadisler seleften halefe bütün ümmetin kabulle telakki ettiği ve asırlar boyunca âlimlerin, içeriklerini itikad konusu ettikleri rivayetlerdir. Bu yüzden o, ilgili hadisleri almak bir zorunluluk görmektedir. Bununla beraber ona göre bu konudaki rivayetler, kat'i olarak mütevatirdir. Söz konusu hadislerin tariklerine vâkıf olduktan sonra onları inkâr etmenin, son derece tehlikeli olduğunu nakleder.

Müellife göre eğer gaybî konularda ahad habere itimad etmek doğru değilse, bu ümmetin âlimleri, gayb ile ilgili haberleri eserlerinde tedvin ederken, abesle iştiğal etmiş olurlar. Bununla beraber "Sahihayn"da, "Sünen"lerde, "Câmi"lerde ve "Musannefler"de geçen hadisleri hüccet kabul etmeyen biri, nasıl olur da aralarında henüz yazdığı eserlerindeki mürekkebi kurumamış müteahhir dönemdeki kimselerin sözleriyle ihticac eder?

Yazar, "Onlar, mütevatir hakkında İbn Salah'ı hüccet kabul edip de, İbn Salah'ın Buhârî ve Müslim hadislerinin sıhhatinin kat'i olduğuna dair sarf ettiği sözlerini niye hüccet olarak kabul etmiyorlar. Halbuki Nüzül-ü İsa hadisleri, Buhârî ve Müslim'in rivayet noktasında ittifak ettikleri hadislerdendir" diyerek Usul açısından tutarsız davrandıklarını ifade etmektedir.

Müellife göre Nüzül-ü İsa ile ilgili hadisler, lafzî mütevatir olmayıp, manen mütevatir kısmındandır. Hadislerin aynı anlamda ortak olmalarıyla meydana gelen manevi tevatürün, sayıca çok olduğu gereğini, hiç kimsenin inkâr edemeyeceğini ifade eden Kevserî, Nüzül-u İsa konusundaki hadislerin bu konuyu ortak olarak ifade ettiğini ileri sürmüştür. Bu görüşünü Hadis ilminin verileri ve muhaddislerin görüşleri doğrultusunda desteklemiştir. Zira hadis kitaplarında nakledilen haberlerin, ricalin yalan üzere birleşmeleri, normal şartlarda mümkün olmayan çokluktaki tariklerle gelmesi, o haberlerin akıl sahibi kimseler tarafından kat'i olarak mütevatir olduğunu gösterir. Ona göre haberin lafızları birbirini tutuyorsa, bu durumda tevatür lafzîdir. Şayet lafızları birbirini tutmayıp ortak bir anlamda birleşiyorlarsa, o zaman tevatür manevîdir.

Yazara göre Nüzül-ü İsa sadece belli bir mezhebin itikadı değildir. Tam aksine icma ile sabit olup, bunu inkâr eden tek bir mezhep bile yoktur. Bu görüşünü bütün mezheplerin ulemasından örnekler getirerek desteklemiştir.

Yine müellife göre Nüzül-ü İsa'ya delalet eden nasslar, her ne kadar de-

lilden neşet etmeyen bir te'vile ihtimali olsa dahi, bu durum o delillerin delaletinin kat'iliğine halel getirmez. Bununla beraber asl olan nassların zâhirine hamledilmesidir. Aynı şekilde bu konuda vârid olan hadislerin zâhir manalarına hamledilmesi imkansız olmayıp, aklen mümkün hususlardır. Bununla beraber o, sem'iyât konularının, Kur'an ve Sünnet'in getirdiği, haklarında ümmetin icma ettiği mümkün hususlar olduğunu, bu hususları benimsemenin hak, onları tasdik etmenin vâcip olduğunu nakleder.

Yazar, beşinci olarak da "İcma ve Akidenin Sübutu" konusunu (s.101-121) ele almıştır. Şeriat delilleri, -Usul kitaplarında geçtiği ve üzerinde ittifak edildiği üzere- Kur'an, Sünnet, icma ve kıyastır. Burada icmanın, akidenin sabit olmasındaki özellikle de Hz. İsa'nın nüzulündeki rolünü işlemiştir. Nüzûl-u İsa hususunda icmanın varlığından bir kez daha bahsetmektedir. Bu görüşünü birçok âlimin söylemiyle desteklemiştir. Zira ona göre ilk asırdan günümüze kadar bütün akâid kitapları, Hz. İsa'nın göğe yükseltildiği ve yeryüzüne ineceği hususunda ittifak halindedir. Bununla beraber o, Nüzûl-u İsa konusunun, otuz sahabe'nin açık ifadelerinin bulunduğu bir mesele olduğunu ve bu meselede muhalif bir görüş beyan eden hiçbir sahabe kavlinin, sahih olarak nakledilmediğini ifade etmiştir.

Yine yazara göre Hz. İsa'nın nüzülü itikadı, kalbin amelidir. Dolayısıyla konuyla ilgili olarak icmayı delil almak, amelî konularda ihticacta bulunmak demektir. Bu bağlamda söz konusu konuda icmayı delil almanın, âlimler arasında ittifakla sabit olduğu söylenebilir. Bununla beraber o, "Nakil bazen zannî olur, icma onu kat'î hale getirir" şeklindeki görüşü, çok sağlam bir tespit olarak değerlendirmiştir.